

Landelijk Kennis- en Praktijknetwerk Invasieve Exoten

Projectvoorstel

Samenvatting

Invasieve exotische plantensoorten zijn soorten die van nature niet in Nederland voorkomen en door menselijk handelen hier terecht zijn gekomen en schade aanrichten aan natuur, economie, veiligheid of gezondheid van mens en dier. Bij veel organisaties betrokken bij terreinbeheer is een sterke behoefte aan gevalideerde kennis en informatie over aanpak van exoten en een vertaling daarvan naar een praktische en kosteneffectieve aanpak per soort. Ook is er behoefte aan onderlinge afstemming en coördinatie voor de aanpak.

Met de opzet van het *Landelijk Kennis- en Praktijknetwerk Invasieve Exoten* willen we de betrokken partijen praktische handvatten aanreiken voor een realistische en haalbare aanpak van exoten. Specifiek gaat het om kennisvergroting en kennisdeling, *best practises* en voorlichting richting burgers. Het Kennis- en Praktijknetwerk bestaat uit een digitaal platform voor kennisdeling & communicatie en wetenschappelijke ondersteuning voor de ontwikkeling en onderbouwing van methodes en technieken. Gestart wordt met de invulling voor Aziatische duizendknopen omdat daar momenteel veel aandacht voor is (er via betrokken partijen een directe koppeling met het project «Landelijk protocol verspreiding voorkomen van Aziatische duizendknopen»). Het doel is om met betrokken partijen een adequate aanpak te ontwikkelen voor deze soorten, gericht op zowel preventie van verspreiding als bestrijding. Er wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de mogelijkheid op te schalen naar andere invasieve planten- en diersoorten.

Beoogd effect: partijen handelingsperspectief bieden voor een realistische en haalbare aanpak van invasieve exoten, meer aandacht voor het voorkomen van verspreiding en het verhogen van het kennisniveau van terreinbeherende organisaties (in de breedste zin van het woord). Meer uniformiteit in aanpak verbetert de effectiviteit en verlaagt de kosten.

Het Kennis- en Praktijknetwerk richt zich in eerste instantie op overheden (gemeenten, provincies, waterschappen). Voordelen zijn o.a. ontzorging, eerste toegang tot kennis, kostenbesparing en profilering. Een solide aanpak van invasieve exoten in de openbare ruimte heeft ook een voorbeeldfunctie naar andere stakeholders. Er is ook een zeer brede kennisbehoefte over invasieve exoten bij bedrijfsleven, terreineigenaren en particulieren. De ambitie is om alle stakeholders in Nederland aan te laten haken bij het Kennis- en Praktijknetwerk.

Voor de opzet en uitrol van het Kennis- en Praktijknetwerk wordt een periode van drie jaar uitgetrokken (2019-2021). Gedurende deze periode zal ook vooruit worden gekeken naar de invulling en adoptie van het programma na afloop van de projectperiode, inclusief borging van de continuïteit van het programma.

1. Aanleiding

Aanleiding voor dit projectvoorstel zijn gesprekken met diverse gemeenten en terreinbeherende organisaties over de problematiek van invasieve exoten. De schade die invasieve exoten (kunnen) veroorzaken is zeer breed: schade aan natuur, landschap, infrastructuur, waterwerken ed. De organisaties onderkennen dat invasieve plantensoorten (exoten) een probleem vormen maar de huidige aanpak is gefragmenteerd en vaak niet (kosten)effectief om betreffende soorten goed te beheersen of volledig te bestrijden. De organisaties hebben de ambitie de bestrijding van exoten

minder ad hoc ('brandjes blussen') maar meer planmatig aan te pakken. Zij hebben behoefte aan gevalideerde kennis en informatie over aanpak van exoten en een vertaling daarvan naar een praktische en kosteneffectieve aanpak per soort. Ook is er behoefte aan onderlinge afstemming en coördinatie voor de aanpak.

2. Inleiding

Invasieve exotische plantensoorten zijn soorten die van nature niet in Nederland voorkomen en door menselijk handelen hier terecht zijn gekomen en schade aanrichten of kunnen aanrichten aan natuur, economie, veiligheid of gezondheid van mens en dier. Transport, handel en toerisme zijn de belangrijkste routes. Exoten kunnen per ongeluk hier terechtkomen, bijvoorbeeld door transporten of opzettelijk door het verhandelen van exotische vijver- en tuinplanten. Een klein deel van de exoten kan zich vestigen in onze natuur. Gaat een soort zich snel vermeerderen dan spreken we van een invasieve exoot.

Invasieve land-gebonden plantensoorten zijn hardnekkige woekeraars die voorkomen op drogere terreinen, maar ook in of nabij oevers en op dijktaaluds. Eenmaal aanwezig zijn ze zeer moeilijk weer weg te krijgen. De aanwezigheid van deze exotische plaagsoorten kan leiden tot het verdwijnen van inheemse flora, het veroorzaken van schade aan kapitaalgoederen en extra kosten voor beheerwerkzaamheden. Dit project richt zich in eerste instantie op de door gemeenten als belangrijkste plaagsoort aangemerkte Aziatische duizendknopen (*Fallopia japonica*, *Fallopia sachalinensis* en *Fallopia x bohemica*)¹. In Nederland komen deze soorten voor op zeer uiteenlopende standplaatsen, o.a. spoordijken, braakliggende terreinen, wegbermen (ook middenbermen van snelwegen), rivierkribben, bosranden, beekoevers en dijken.

De problematiek van invasieve exoten is veel breder dan alleen Aziatische duizendknopen, maar omwille van de werkbaarheid en maatschappelijke vragen wordt gestart met de uitwerking voor deze soorten. Bij de opzet wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de mogelijkheid op te schalen naar andere invasieve planten- en diersoorten.

3. Waar staan we?

Bij lokale en regionale overheden, overige terreinbeherende organisaties en bedrijven is een sterke behoefte aan een overkoepelend programma voor de aanpak van invasieve exoten waarin wordt gewerkt aan kennisvergroting en kennisdeling, *best practises* en voorlichting richting burgers.

In Nederland zijn diverse kennisinstellingen en werkgroepen die (wetenschappelijk) onderzoek doen naar signalering, verspreiding, beheersing of bestrijding van exoten. Zonder volledig te willen zijn gaat het om o.a. NVWA Team Invasieve Exoten, Nederlands Expertise Centrum Exoten (RU Nijmegen), Werkgroep exoten (samenwerkingsverband waterbeheerders), Wageningen UR, Probos, Platform stop invasieve exoten, Werkgroep Invasieve exoten Vereniging Stadswerk (samenwerkingsverband gemeenten). Daarnaast zijn er vele (ecologische) adviesbureaus die terreinbeheerders informeren en adviseren.

Op diverse onderdelen wordt er al gewerkt aan de ontwikkeling van instrumenten zoals de beslisboom voor bestrijding van duizendknoop (Probos) en het landelijk protocol met handreikingen en richtlijnen voor beheersing en voorkomen van verspreiding van Aziatische duizendknopen (Probos, Aequator Groen & Ruimte & Geofoxx Milieu Expertise).

De uitdaging is om via het *Landelijk Kennis- en Praktijknetwerk Invasieve Exoten* bestaande en nieuwe kennis en inzichten vanuit verschillende bronnen, groen en rijp, te bundelen, te valideren en indien nodig te 'vertalen' naar een praktische aanpak en te ontsluiten voor alle partijen die betrokken zijn bij de aanpak van invasieve exoten (vrij toegankelijk).

¹ Enquête Invasieve Exoten, Stadswerk, september 2018

4. Doelstelling

Met het opzetten van het *Landelijk Kennis- en Praktijknetwerk Invasieve Exoten* willen we partijen die betrokken zijn bij de aanpak van invasieve exoten praktische handvatten (innovatieve methoden en organisatie) aanreiken voor een proactieve/preventieve aanpak van exoten.

Beoogd effect: partijen handelingsperspectief bieden voor een realistische en haalbare aanpak van invasieve exoten, meer aandacht voor het voorkomen van verspreiding en het verhogen van het kennisniveau van terreinbeherende organisaties (in de breedste zin van het woord). Meer uniformiteit in aanpak verbetert effectiviteit en verlaagt de kosten.

5. Doelgroep

De aanpak van exoten betreft een keten met verschillende schaalniveaus en met verschillende stakeholders.

- Wereldwijd (handel: WTO en COP biodiversiteitsverdrag Nagoya 2010)
- Europees (EU lidstaten: EU beleid en wetgeving)
- Nationaal (beleid en wetgeving)
- Provinciaal (beleid en uitvoering wetgeving)
- Gemeentes, bos- en waterschappen (accent op uitvoering)
- Bedrijven (o.a. Groenaannemers, Drinkwaterbedrijven, Netbeheerders, Sector grond-, weg- en waterbouw), Particulieren en Terreinbeheerders (o.a. ProRail, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, Beheerders Recreatie en natuurterreinen, Rijksvastgoed) (accent op uitvoering)

De doelgroep is breed en betreft eigenlijk iedereen in Nederland: van organisaties die terreinen, percelen of kapitaalgoederen beheren en/of bezitten tot (semi)overheden en particulieren. Het grote aantal betrokken partijen onderstreept nog eens het belang van een. Het project richt zich in eerste instantie op overheden (gemeenten, provincies, bos- en waterschappen), omdat hiermee een groot deel van de openbare ruimte wordt gedekt. Dit zijn doorgaans ook de partijen die kavelgrenzen delen en planmatig terreinbeheer uitvoeren. Een solide aanpak van het exoten beheer in de openbare ruimte draagt ook bij aan draagvlak voor en kennis over maatregelen onder andere stakeholders en particulieren. De ambitie is om alle stakeholders in Nederland aan te laten haken bij het Kennis- en Praktijknetwerk.

6. Vernieuwende aspecten van het project

- Het project streeft een integrale aanpak van de exotenproblematiek na. Vernieuwend in het project is de ketenaanpak. Er is aandacht voor preventie, onderbouwd beslissen en uitvoering.
- Er wordt gewerkt aan zowel organisatorische als technische innovaties.
- Het project combineert ontwikkeling van innovaties met gerichte stimulering door middel van communicatie naar alle eindgebruikers en het brede publiek. De kans dat innovaties landen in de praktijk wordt daarmee groter.
- Door een bundeling van kennis en krachten op nationaal niveau worden beschikbare financiële middelen voor de aanpak van exoten effectiever ingezet.
- Een grote groep partijen (bedrijven, overheden en kennisinstellingen) die allemaal gezamenlijk willen werken aan verduurzaming van het terreinbeheer in Nederland.

7. Wettelijke kaders

Met het van kracht worden van de EU verordening 'Invasieve Uitheimse soorten' en de bijbehorende Unielijst staan we aan het begin van een EU brede aanpak van exoten. Daar is veel voor te zeggen omdat exoten zich niets aantrekken van landsgrenzen, provinciale grenzen of gemeentegrenzen. Vermelding op de Unie-lijst verplicht tot aanpak, afhankelijk van de soort betekent dat elimineren of beheersen. Niet alle invasieve exoten die nu voor problemen zorgen staan overigens op de Unie-lijst (o.a. Aziatische duizendknopen) maar vragen wel om een gerichte aanpak.

De grote lijnen van de verantwoordelijkheden tussen Rijk en provincies waar het gaat over de aanpak van invasieve exoten is inmiddels bekend (Wet Natuurbescherming) maar de precieze taakverdeling tussen de verschillende organisaties en terreinbeheerders is nog niet uitgewerkt. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), Team Invasieve Exoten ondersteunt het ministerie van

Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) bij de uitvoering van het exotenbeleid en is verantwoordelijk voor signalering, monitoring en risicobeoordeling van exoten.

Het *Landelijk Kennis- en Praktijknetwerk Invasieve Exoten* is bedoeld als schakel tussen het overheidsbeleid en terreinbeheerders om deze organisaties 'bottom-up' te ondersteunen bij de vragen die ze hebben (preventie, bestrijding, beheersing en beleid/communicatie) en de ontwikkelingen in de bestrijding en beheersing op een onderbouwde en onafhankelijke manier verder te brengen. Via het Kennis- en Praktijknetwerk kunnen organisaties ook effectief aanhaken bij ontwikkelingen m.b.t. EU regelgeving en Unie-lijst soorten, de implementatie van de regelgeving in Nederland en NVWA studies en maatregelen.

8. Aanpak

Het project omvat twee inhoudelijke werkpakketten gericht op kennisdeling & communicatie en wetenschappelijke ondersteuning. De werkpakketten zijn onderstaand kort beschreven. De effectiviteit komt voort uit de combinatie van beide werkpakketten: het inzetten op communicatie/voorlichting en tegelijkertijd een onafhankelijk platform bieden voor het (meer en beter) wetenschappelijk onderbouwd ontwikkelen en/of toetsen van technieken en methodes.

8.1 WP_1 Kennisdeling & communicatie

Momenteel zijn veel terreinbeheerders met beperkte middelen bezig zelf het wiel uit te vinden met betrekking tot bestrijding en voorkomen van verspreiding van invasieve exoten. Dit levert vaak onvoldoende (wetenschappelijke) gevalideerde kennis op over de effectiviteit van de aanpak. Ook is kennis over invasieve exoten onvoldoende gebundeld. De websites www.bestrijdingduizendknoop.nl, en www.wur.nl/japanseduizendknoop voorzien in een deel van de behoefte, maar het ontbreekt aan een centraal kennisportal voor (andere) invasieve exoten. Er ligt hier een uitdaging om via het kennisportal de beschikbare en gevalideerde kennis en informatie samen te brengen, te ontsluiten en te vertalen naar concrete 'plannen van aanpak' waar terreinbeheerders mee aan de slag kunnen op een manier die de meeste kans van slagen biedt (naar analogie van de beslisboom en het protocol duizendknoop). De verwachting is dat er minder behoefte zal zijn aan praktijk-pilots op lokaal niveau, dat scheelt tijd en geld.

Kennisdeling draagt bij aan:

- Meer aandacht voor preventie: hoe wordt voorkomen dat organisaties zelf bijdragen aan de verdere verspreiding en hoe bevorderen we de samenwerking, intern met andere beleidsafdelingen (projectontwikkeling, grondzaken, infra, inkoop).
- Beschikbaarheid van gevalideerde beheer en bestrijdingsmethoden (*best practises*). Hoe kunnen exoten het beste worden beheert of bestreden, wat werkt wel en wat niet?
- Inzicht in de consequenties op uitvoeringsniveau van wijzigingen m.b.t. EU regelgeving en Unie-lijst soorten en de implementatie van de regelgeving in Nederland.

In WP_1 wordt gestart met de opzet van een digitaal kennisportal voor Aziatische duizendknopen. De betrokken kennisinstellingen dragen zorg voor de validatie en onafhankelijkheid van de informatie. De opzet en infrastructuur van het kennisportal zal eenvoudig uit te breiden zijn naar meer soorten (o.a. Reuzenberenklauw en Reuzenbalsemien).

Beoogd effect kennisportal: via een onafhankelijk en openbaar platform gefundeerde en praktische kennis aanbieden in de aanpak van Aziatische duizendknopen (als start). Meer uniformiteit in aanpak tussen partners vergroot de bestrijdingseffectiviteit en verlaagd investeringskosten van planvoorbereiding en uitvoering. De aangeboden informatie is samengesteld en gevalideerd door specialisten en ervaringsdeskundigen en zonder winstoogmerk.

Globale opzet kennisportal

Algemene informatie

- Wat zijn exoten
- Beleid rond exoten
- Om welke soorten gaat het
- Regelgeving algemeen/Unie-lijst

Soortspecifieke informatie (webpagina's)

Per soort wordt de beschikbare en gevalideerde kennis en informatie samengebracht en vertaald naar concrete 'plannen van aanpak' waar terreinbeheerders mee aan de slag kunnen op een manier die de meeste kans van slagen biedt.

Onderwerpen per soort die worden uitgewerkt:

- Soortbeschrijving
- Herkomst
- Verspreiding NL
- Problematiek en risico's
- Regelgeving
- Preventieve maatregelen
- 'plannen van aanpak'/*best practises* (naar analogie van de beslisboom en het protocol duizendknoop)
- Projecten (mits goed gedocumenteerd)
- FAQ en tips

Overigen:

- 'Helpdesk' / forum functie waar mensen zelf hun vragen kunnen inbrengen
- Nieuwsberichten
- Achtergrondinformatie
- Betrokken partijen

Communicatie

Goede communicatielijnen tussen verschillende beleidsniveaus, politiek en uitvoerende instanties is van belang voor het maken van de juiste keuzes. Het onderdeel 'communicatie' faciliteert de projectpartners op het gebied van kennisdoorstroming onderling en de communicatie richting verschillende doelgroepen en het brede publiek. Voor het creëren van maatschappelijk draagvlak is er behoefte aan een helder en eenduidig verhaal richting bewoners, wat doen we wel en wat niet.

De kennisverspreiding bestaat uit intern overleg over de deelprojecten (werkpakketten) heen, doorstroming van kennis naar andere stakeholders (Bedrijven, Particulieren en Terreinbeheerders zoals ProRail, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer), en uit presentaties op beurzen (b.v. Dag van de Openbare Ruimte) en op websites. Partners communiceren daarnaast ook individueel via eigen media (websites, beurzen en open dagen) over de voortgang en resultaten van het *Landelijk Kennis- en Praktijknetwerk Invasieve Exoten*.

Communicatie doelstellingen zijn:

- Zichtbaarheid en naamsbekendheid genereren voor het *Landelijk Kennis- en Praktijknetwerk Invasieve Exoten* om verbindingen te kunnen maken met potentiële partners.
- Kennis en bewustwording rond de problematiek van geïntroduceerde invasieve planten vergroten.
- Doelgroepen te stimuleren zelf actie te ondernemen ter voorkoming van exotenproblemen.

Stadswork verzorgt de bekendmaking van het initiatief richting de achterban, bestaande uit gemeenten en andere professionals in de fysieke leefomgeving, via artikelen in Stadswork Magazine en door het organiseren van regionale kennisbijeenkomsten.

Beoogd effect communicatie: kennisdoorstroming naar betrokken stakeholders zoals bedrijven, particulieren en andere terreinbeheerders (ProRail, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer). Meer uniformiteit in aanpak zal met name bij grensoverschrijdende aanpak leiden tot een betere effectiviteit en een verlaging van kosten.

8.4 WP_2 Wetenschappelijke ondersteuning

Wetenschappelijke kennis is van belang om een goede afweging te kunnen maken of ingrijpen tegen een exoot nodig en haalbaar is en op welke wijze dat effectief gedaan kan worden. Dat betekent dat wetenschappelijke kennis en ondersteuning van belang is op verschillende niveaus (beleid en doelgroepen). Voor onder meer duizendknoop is er in de periode 2013-2017 landelijk praktijkonderzoek gedaan naar bestrijdingstechnieken. Dit heeft waardevolle inzichten opgeleverd. Vergelijkbaar onderzoek voor andere invasieve exoten is aan te bevelen. Voor duizendknoop blijft wetenschappelijk onderzoek naar nieuwe combinaties van methoden, (grond)verwerking ed. noodzakelijk, omdat er nog weinig (kosten)effectieve methoden gevonden zijn.

Beoogd effect: testen en onderzoeken van (nieuwe) methodes of producten en het valideren van claims van bedrijven of andere organisaties. Hierdoor is er een breder en gevalideerd aanbod van methodes en hun effectiviteit waardoor een hogere effectiviteit in de aanpak ontstaat tegen kosteneffectieve investeringen (van veelal gemeenschapsgeld).

Onderwerpen die in dit werkpakket aan de orde komen zijn:

- Door ontwikkelen en valideren van (innovatieve) bestrijdingsmethoden
- Door ontwikkelen en valideren van verwerkingsmethoden besmette grond
- Duurzaamheidsvraagstukken oppakken. Analyse en gebruik van beschikbare beheermaatregelen met als uitgangspunt een zo laag mogelijke milieubelasting (LCA);
- Opzetten van een monitoring en registratiesysteem. De verwachting is dat veel informatie beschikbaar is op operationeel en uitvoeringsniveau maar niet systematisch wordt vastgelegd;
- Uitwerken van een kosten-batenanalyse volgens standaard protocol voor een probleemsoort en/of locatie

Beoogd effect:

9. Projectorganisatie en borging

Dit projectvoorstel is een initiatief van de Werkgroep Invasieve exoten van Vereniging Stadswerk i.s.m. Wageningen UR, Probos en Christel! bv (Christel Tijhuis advies). Voor aansluiting met andere overheden, zoals waterschappen en provincies, vindt er nog nader overleg plaats met vertegenwoordigers van deze overheden.

Overzicht initiatiefnemers en hun rol in het voortraject:

Organisatie	Rolverdeling
Werkgroep Invasieve exoten Vereniging Stadswerk (vertegenwoordigers van de gemeente Renkum, Lelystad, Deventer, Zaanstad, Rotterdam, Utrecht en Ede)	Initiatiefnemer, verantwoordelijk voor de voortgang van het project
Vereniging Stadswerk	Kennisdeling richting gemeenten en andere professionals in de fysieke leefomgeving
Probos	Wetenschappelijke ondersteuning en advisering
Christel! bv (Christel Tijhuis advies)	Communicatie, Beleidsontwikkeling en advisering
Wageningen UR	Wetenschappelijke ondersteuning en advisering

De organisatiestructuur van het *Landelijk Kennis- en Praktijknetwerk Invasieve Exoten* zal bestaan uit een projectstuurgroep (PC), bestaande uit vertegenwoordigers van de financierende partners, betrokken kennisinstellingen, Vereniging Stadswerk, Probos en Christel! bv De PC staat gedurende de looptijd (3 jaar) open voor nieuwe leden, indien deze zich melden. De PC beslist over voortgang en richting in het project o.b.v. de projectresultaten en inzicht in de wensen en oplossingen vanuit het werkveld. De PG is verantwoordelijk voor het invullen van de opdracht en de realisatie van de producten. Via een rol- en taakverdeling op basis van (specifieke) kennis en ervaring op het onderwerp worden de werkpakketten uitgevoerd. Daarnaast hebben de twee inhoudelijke deelprojecten (werkpakketten) een deelproject-groep (PG) waarin de uitvoerders met elkaar overleggen over inhoudelijke onderwerpen die het deelproject aangaan. De deelproject-groepen

rapporteren jaarlijks aan de projectstuurgroep over de voortgang. Eens per jaar wordt er een programmabijeenkomst/-dag voor alle uitvoerders en vertegenwoordigers van de partners georganiseerd ten behoeve van interne, en eventueel externe kennisuitwisseling.

10. Doorlooptijd en begroting

De looptijd van het project is drie jaar (2019-2021). Er is gekozen voor drie jaar omdat de marktontwikkelingen snel gaan, mogelijk is er over drie jaar een heel andere werkelijkheid waarmee gewerkt moet worden. De projectstuurgroep zal gedurende de looptijd onderzoek doen naar de invulling (inclusief overdracht en borging van de continuïteit van het programma) na afloop van het programma in 2021.

De kosten worden geraamd op € 150.000 (exclusief BTW) per jaar verdeeld over de twee werkpakketten. De kosten voor de opzet en uitrol van het digitale platform zitten vooral in het eerste jaar. In het tweede en derde jaar zal de focus meer liggen op de wetenschappelijke ondersteuning (zie tabel)

Begroting voor het *Landelijk Kennis- en Praktijknetwerk Invasieve Exoten*

Kosten in k€ (ex. BTW)	2019	2020	2021	Totaal
WP_1 Kennisdeling & communicatie	100	75	50	225
WP_2 Wetenschappelijke ondersteuning	50	75	100	225
Totaal kosten	150	150	150	450
Financiering				
Bijdrage externe partners/stakeholders/investeerders	100	100	100	300
Bijdrage overheid	50	50	50	150
Totaal financiering	150	150	150	450